

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

לך-לך מארצה (יב, א) - בתמשה מקומות בתורה הכפלו אותיות דומות, ובכלם יש רמז לנאלה. אצל אברהם הכפלה האות ב"ה, שנאמר לך-לך מארצה, ואז ננאל מאור בשדים. אצל יצחק הכפלה האות מ"ם, שנאמר לך מעמנו, ואז ננאל מידי הפלשתים. אצל יעקב הכפלה האות נו"ן, שנאמר הצילני נא מיד אחי, ואז ננאל מידי עשו. אצל אבותינו במצרים הכפלה האות פ"א, שנאמר פקד פקדתי, ואז ננאלו מיד פרעה. ובאות צד"י עתיד הקב"ה לנאל את ישראל משעבוד גליות, שנאמר בזכריה הנה-איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את-היכל ה', וכל זאת מרמז בפסוק שבישעיה מננה הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק, דהינו הגאלות הראשונות היו פלן באותיות מננ"ה - מ"ם ליצחק, פ"ה לאברהם, נו"ן ליעקב, ופ"א לאבותינו. ואנו מצפים לנאלה העתידית הרמוזה פתבות צבי לצדיק, דהינו הגאלה התלויה באות צד"י ומבנית צד"י"ק. (רבי שמשון מאוסטרופולי הי"ד)

הפרד נא מעלי (יג, ט) - סופי התבות בגימטריה דוד, מפני שאמרו חז"ל שכל האריכות בתורה לגבי לוח והצלתו בידי אברהם, היו רק בשביל מלכות בית דוד העתידה לצאת ממנו, שכן רות היתה ממואב בירלוט, ולזה רמז לו אברהם שעל-אף שעקשו הוא נפרד ממנו, אכל יבוא להצילו על-שם העתיד. (פני יוסף)

ויברמסק ביתי הוא דמשק אליעזר (טו, ב) - שלשה תפקידים צריה להנהגת הצבור. מורה הוראה, משגיח ושוטר. ולכן שבח שלמה את הנמלה שעמלה, על אף אשר איננה קצין המורה, שטר הרודה ומשל המשגיח, וכלם היו אצל אליעזר, עבדו - השוטר, זקן ביתו - המורה, המשל בכל-אשר לו. ולכן נקרא בן מש"ק - משל שטר קצין. (הגר"א מוילנא)

ותאמר שרי אלי-אברם המסי עליה (טז, ה) - המסי נוטריקון הנה מלאכה סביב ליראיו, כי רמזה שרה לאברהם, שלא זכה להשראת השכינה אלא בזכותה, מפני שהשכינה שרויה בין איש ואשה, ולכן צריה יצחק לצאת משניהם ולא מהגר שפחתה. (דגל מחנה אפרים)

ספורים בפרשה

ואת-לוט בראחיו (יב, ה)

ברוסיה הקומוניסטית, היו יהודים בעלי מסירות-נפש עצומה, שהמשיכו לשמור על ההנהלת היהודית, ולא חתו מידם הקשה של השלטונות. אחד מהם היה רבי יעקב זורביצ'ר מחסידי חב"ד, שהיה נוסע במסירות-נפש לארצה ולרחבה של רוסיה, ומארגן למודי תורה, בונה מקנאות ודואג לתקינותם, ומסיע ליהודים למצא פרנסה מקלאכה בבתם, כדי שלא יצטרכו לחלל את-השבת. ועל שלשה דברים אלו עסק בתמידות: למוד תורה, טהרה במקנה ומלאכה בבית. ואף שהוא עצמו היה עני מרוד, עסק בגמילות חסדים וכתת גליו לאסוף מעות לצדקה. יום אחד נעצר הצדיק בידי מלאכי התבולה ברוסיה, ועקבותיו לא נודעו, השם יקם דמו. בנו רבי מנדל נאלץ להסתתר מפני השלטונות, ובמהלך שנת תשי"ד התחבא בביתו של רבי יצחק זילבר, שנודע אף הוא במסירות-נפשו העצומה לשמירת היהדות ברוסיה דאז. בזכרונותיו מספר רבי יצחק על מקרה משעשע שארע בביתו בעת ההיא. היה זה כאשר בנו בראחיו היה כבן חמש שנים, והחל ללמוד חמש. ר' מנדל שהתחבא בבית, למד עמו בחמש, והראה לו את שמו של לוט בראחיו אברהם. הילד החריף החל לדפדף בחמש אנה ואנה, ומצא פעמים נוספות את השם לוט. מתוך שעשוע, הציע לו ר' מנדל: "אם תגליח למצא עוד פעם את המלה לוט בהמשך החמש, תקבל רב-לפסד". על-אתר פתח הילד בפרשת וישב, והציג בפניו את-הפסוק: "וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט" ודרש את הרב... "אמנם לא אל לוט בראחיו אברהם הפונה, אכל הרי כתוב כאן לט, ועליך לשלם לי בדרביד"...

וירק את-הניכיו (יד, יד)

"זה אליעזר שחנכו למצות, לשון התחלת בניית האדם או כלי לאמנות שהוא עתיד לעמד בה" (רש"י). ומכאן למד רבי מאיר שפירא מלפניו: שאין חנוך ילדים קרוי חנוף, אלא אם-כן נשארים בו, שעתידי לעמד בה"...

המול לכם בליזכר (יז, י)

בילדותו של ה"אמרי אמת" מגור, פנה אביו ה"שפת אמת" אל אחד מקרובי משפחתו, ובקש ממנו לקחת את בנו זה יחד עם אחיו הקטן רבי משה בצלאל, ולהביאם אל יהודי מסים שהתגורר בורשה, על-מנת שירכסם. הלה עשה כמצותו, וכאשר חקר אחריו בורשה התפלא לשמע שאינו אלא אחד מפשוטי העם, בעוד היה בטוח תחלה כי באחד מצדיקי הדור עסקינו. האיש פלל לא הבין מדוע נטפלים אליו ומבקשים ממנו לברך את-הבנים, אולם ביון ששמע שהרבי מגור בקש בך, נעתר לבקשה וברכם מעמק לבו. כשחזר השליח אל ה"שפת אמת", אמר לו הרבי בך: "בן-דאי חושב אתה כי האיש הנו אחד מהצדיקים הנסתרים, אולם באמת אינו אלא יהודי פשוט ותמים. אלא שפעם אחת, כאשר זכה להכניס את בנו בביתו של אברהם אבינו, היה מצבו בה דחוק, עד שלא היתה לו אפלו פרוטה אחת לצרכי סעדת הברית. הלך האיש ומכר את כלי מטתו להקנת סעדת-המצוה, ונתתר בעירם ובחסר-כל. מסירותו העצומה עשתה רשם גדול בשמים, ומאז נתן כח בידו, שכל היוצא מפיו אינו חוזר ריקם וברכותיו עושות פרות למעלה, אלא שהוא עצמו אינו יודע מה יש בידו".

היה היה

תְּרִילֵי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְבֵּשׁ קַחֲלֶךָ

ידידות אמיצה ומיוחדת, נטוּתָה בין רבי אברהם דוד מבטשויטש בעל "דעת קדושים" לבין רבי מאיר מפּרְמִישְׁלֵן. ואף שפער של יותר מעשור שנים היה ביניהם, והרב מבטשויטש נחשב לאחד מפוסקי דורו, החשיב מאד את הצדיק מפּרְמִישְׁלֵן והיה אומר כי לא היה פנה בשמים, אשר עדין לא התקשטה על־ידו במצות הצדקה שלו. אף רבי מאיר היה מפליג בשבחו של הרב, ופעם התבטא ואמר: "לרבונו של־עולם לא היה מעולם רב כזה, כמו הרב מבטשויטש, ואף לא היה לו יותר... ומספר, כי פעם בסעודה שלישית האריך רבי מאיר בדרבו בשלחנו לאחר צאת השבת, ולפתע זמן אֵלָיו את אחד השוהים במקום שכבר הבדיל על־הכוס, ובקש ממנו להפליג לדרבו עד בטשויטש על־גבי סוס מהיר, ולבקש מהרב את פשר הנוטריקון "ב"י" שלש פעמים, קפצה לו לרכב הדרה, ועד מהרה שב בשפיו התשובה כי פשר ראשי התבות הוא "בני ישמעאל". צהלו פניו של רבי מאיר, ולחסידיהם המסבים ספר: "גזרה רעה נגזרה על ישראל חלילה, ולא ידעתי כיצד לבטלה. והנה שמתי לבי, כי בגזרה לא נאמר שם של בני־ישראל בפרוש, אלא בנוטריקון "ב"י". אמרתי אפוא בלבי, מדוע עלינו לומר כי בבני ישראל הדברים אמורים? והרי אפשר לתלות את הגזרה בבני ישמעאל, שאף הם נוטריקון "ב"י? וכדי לחזק את־דברי, בקשתי גם מהרב מבטשויטש לפסוק נה, ואמנם בחכמתו הרבה הסיק בדברי, ובזכות זה התבטלה מעלינו הגזרה הקשה ותהי לנו הישועה."

אחד מבא־יביתו של הרב מבטשויטש, היה יהודי מטשרנוביץ בשם רבי צבי, ששמש שם פשוט ובזדק, ויראתו קדמה לחכמתו. שנים ארכות עברו עליו מאז נשואיו, אולם ביתו נותר ריקם ועדין לא זכה להפקד בזרע של־קומא. ביתו היה כביתו של אברהם אבינו, וכל עובר ושב היה זוכה אצלו לאש"ל בלא תמורה, ואף שכל אורחיו התפללו בעדו, היה נראה כי שער־שמים ננעלו בפניו. תדיר היה שופך צערו בפני רבו הרב מבטשויטש, ולעתים היה נוסע אל רבי מאיר'ל בפּרְמִישְׁלֵן, שאף היא כבטשויטש, ערי מחוז לבוב הן. נוהג היה רבי צבי, שכל אימת שהיה נוסע לרבי מאיר'ל, היה מבקש תחלה את רשותו של רבו המבוק, והוא נתן לו פמון את ברפת הדרה, שכן פאמור העריך מאד את רבי מאיר. פעם, כאשר רבי צבי חש מחנק בביתו הריקם ולבו לא עמד בפני תוגת רעתו שיחלה לבנים, החליט לנסע אל הצדיק מפּרְמִישְׁלֵן ולשפך בפניו את־לבו. טרם צאתו נסע לבטשויטש כדי לטל רשות מרבו, ורבי אברהם דוד זיוו לנסע, אך בקש: "אנא משה, בשעה שתשוב מבית הצדיק רבי מאיר, עבר נא דרבי וספר לי את התלכותיו ודבריו, שכן מחבב אני את שיחותיו המהפכות ושואב מהן קרטוב של נחת־רוח". זמן מה לאחר מכן, נכנס רבי צבי אל בית־מדרשו של הצדיק, אולם פאן נתקל בהתנגדותם המוזהרת של הגבאים שסרבו משום־מה להכניסו אל הקדש פנימה. לא הועילו לו כל הפצרותיו ותחנוניו, לרבות גם נסיונו להעניק להם ממיטב כספו כדי שיקצרו את זמן המהנחת, ובעל־פּרְחוֹ נאלץ לשהות ימים מספר במקום, עד אשר הכניסוהו אל הצדיק. בקשב רב האזין רבי מאיר לדבריו והשתתף בצערו, ולכסוף ברכו מעמק־לבו שזיכה להפקד בדבר ישועה ורחמים, ולהושע במהרה בזרע של־קומא. יצא השוחט מאת פני הקדש בלב קל ושמח, והש הקלה עצומה בזכות ברפת הרבי שבּוֹדַאי לא תשוב ריקם. ביציאתו, עטו עליו הגבאים המשמשים בקדש, אשר נושאים בעל הוצאות מעונו של הרבי, וכמנהגם דרשו ממנו להעניק להם תרומה הגונה. אולם הוא השיב פניהם ריקם, אף שבדרך־כלל לא היה קופץ ידו והיה מרים נדבות הגונות, שכן טינה היתה פבושה בלבו עליהם, על שבועטים השתתה ימים מספר, עד שזכה להפגס לחדר הרבי.

בעיני הצופיות ראה הצדיק כי מהומה זוטא מתחוללת בחדר החיצון, והבין מיד את־הנעשה. "הפגס נא שוב", בקש מהשוחט, ופתח בדבריו בדרך צחות פדפוף: "בּוֹדַאי יודע אתה את המספר בתורה בפרשת לך־לך, על פרע מלך סדום, שהיה בעל קומה גדול עד לתקרת הבית, וגם היה איש שמן ועבה, עד שלא היה יכול להפגס בשתי דלתות הפתוחות לפניו, ובתאבונו הגדול לא היה מסתפק בכל בשר הטרפה שבעירך טשרנוביץ, והיה בולעם בפרה־עין... למלך זה לא נולדו בנים, ונהג לנסע אל הרבי שהיה בזמנו, שם בן־נח, ומעניק, לו פדיונות כדי להתברך, אך לשוא היתה כל תוחלתו. והנה יום אחד גנבה השמועה לאזנו, כי רבי חדש קם וצץ, ושמו אברהם בן־תרה. נסע פרע אל שם בן־נח, ובקש עצה אם פדאי לו לנסע אל הרבי החדש. אמר לו שם: 'לא שמעתי את שמעו של הרבי החדש, אולם נודע לי כי הוא יצא למלחמה, ואני מתכוון לצאת לקראתו פשישוב פמנצח, ואמנם יצא שם בן־נח, הוא מלכ־צדק מלך שלם לקראתו, ולאחר מכן אמר מלך סדום כי פדאי לו ללכת אל אברהם, שכן צדיק נשגב הוא. בא מלך סדום אל אברהם ואמר לו 'תְּרִילֵי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְבֵּשׁ קַחֲלֶךָ, דְּהִינוּ תְּרִילֵי בן ואני אתן לך רכוש גדול. ואברהם ענה לו 'אם־מחוט ועד שווד־נעל, ואם־אקח מכל־אשר־לך, ולא תאמר אני העשיתי את־אברם, ולא רצה לקחת ממנו אפלו פרוטה אחת. אולם רק דבר אחד בקש: 'בלעדי, רק אשר אכלו הנערים חלק האנשים אשר הלכו אתי וגו', הם יקחו חלקם". כאן עצר הצדיק מעט, והמשיך: "ולא תאמר אני העשיתי את־מאיר, אולם את חלק האנשים אשר הלכו אתי, הגבאים, להם צריך לתת את חלקם, ולמה אפוא אתה מקפח אותם!?"... וספרו, כי בשעה שישב רבי צבי מטשרנוביץ אצל הרב מבטשויטש, וחוז בפניו על דבריו הנמלצים של רבי מאיר, עם תאורו החי על דמותו של מלך סדום, נראתה בתישוחק על־פניו...

מאורות

סדרת רבי יעקב רזניהם
ליום ההוללות ח' במרחשון תשכ"ו

מגדולי מנהיגי דורו, וממשיכי עטרת יהדות אשכנז לתפארתה. ממוסדי "אגודת ישראל" יחד עם גדולי הדור במטרה "לעורר לתחייה את גוף כלל־ישראל, להחזיר לו את נשמת חייו, ולהקריא כל איבריו למען יוכל לפעל בהתאם לצו נשמתו", ונשיאה הראשון למשך ארבעים שנה. מסירותו לתנועה העולמית היתה להפליא. עד שפתחו עליו "קשה להפריד בין רבי יעקב רזניהם ותולדות אגודת ישראל, זה פמעט דבר אחד". וכאשר זלזל משהו באזניו אחר יסוד התנועה, וטען שהיא "לא תשרד יותר מאשר בין תענית־אמת לפורים", נזף בו תמורות ודרש ממנו לפסי את גדולי הדור שנהלצו להקמת הארגון. שהרי לא בזבוז זמנם לריק וכל מעינם להצלת התורה וישראל. בתקופת השואה עסק בהצלת יהודים, ולשם כך נסע לותיקן כדי לפגש את האפיפיור ולהצטרף ולהשפיע עליו להתנגד לפעולותיהם של הנאצים, ועקב כך ספן בידו הגרמנים ונאלץ לברוח לאנגליה. שם הקים מוסדות חנוך, ולמים בהן פנשיא רשת 'בית יעקב' העולמית. בימי חייו השתוקק לבקר בארץ־הקדש, אך התבטא כי הוא חושש שלא יוכל לצאת ממנה. רק בהגיעו לגיל שמונים, עקה ארצה והתגורר עד סוף ימיו בירושלים. אף חותמו הנגיד רבי שמואל שטרניס נין היצעל־שם ממיקלשטט, שזכה לעשר רב בזכות מסירות נפשו על שמירת השבת, הקדיש חצר בירושלים למרכז תורה ומוסר לתלמידי 'הסבא' מקלם, היא 'חצר שטרניס' הידועה בדרך אשר משער שכם.

יוסיף דעת

מספרים, כי פעם בא אחד לרבי עקיבא איגר, וביקש לקבל סימיה לרבנות. בשיחתם דנו בדני קדימה בברכות לגבי ביצה ומאכל נוסף, והלה טען בצחות כי פסוק מפורש הוא בתורה להקדים הביצה, שכן נאמר בפרשת לך־לך "והעץ מקדם" - (הביצה נקראת באדיש איי, ויש המבטאים אותה איי)... נבעת רבי עקיבא איגר, וחזל מלדבר עמו בטענה של דברי לצונות, ויש המספרים כי על ה"שאת אריה". אחרים מספרים כי הסיפור אירע עם מוחותנו של רבי עקיבא איגר שהתבטא בפניו כן, ועקב כך לא רצה להשתדך עמו מפני שהוא לץ. אולם היו רבים מגדולי ישראל, שעל־פיהם היו שגורים שעשועי מלים של "לשון נופל על־לשון", ואף בכתיבתם הפליאו בשימוש שבברי פסוקים ומטבעות לשון, מתוך בקיאות עצומה בתנ"ך ובלשון חז"ל. המיוחד שבהם היה החיד"א, שסלל סגנון מיוחד ומופלא בלשון הקודש, ובו מליצות ושעשועי לשון מופלאים, עם רמיזות קדוה שרק הבקי מבחין בהן. הוא עצמו מתבטא עם הדבר ראוי, שכן רבי יהודה הסידי כותב שאין ללמוד דברי תורה כדי להתלוצץ בהם, אך לא מנע עצמו מוכר, ורבים מחכמי הספרדים הלכו בעקבותיו עד ימינו. על רבי יצחק אבובב מספרים, שהיה בעל עין אחת, ופעם כשטייל עם מלך פורטוגל, ישב על שן סלע עם שני נכבדים, וכאשר עבר לפניו תלמידו אמר בצחות: "הנה מתקיים בכך הפסוק בזכריה 'על־אבן אחת שפגעה בנים'..." ורבו נהנה משניתו. על "חפץ חיים" מסופר, כי פעם אמר לתלמידו בניין בניין ציבורי מסוים לך דר', בשעשוע לשון באדיש 'רעד' - דבר. על רבי חיים עזר גרודוונסקי מספרים, כי פעם נטל ילד קטן כדי ללטפו והילד בעט בפניו, והוא אמר בצחות: "הילד מקיים דברי חז"ל, חייב אדם להקביל פני רבו 'בזקל'... על רבי בונים מפשיסחא מסופר, כי פעם בא לפניו אדם עיף ורעב ולא ידע האם יפנה לאכילה או לשינה. אמר לו הרבי: "הלוא שמת מפורשת היא, 'שנה פאכילתו' - אם שנה ואכילה לפניו, 'הפכור נאכל' - יבכר תחילה את האכילה..."

והוא יהיה פרא אדם ידו בכל

השעה קבין של יסורים נטלו יהודי תונס משכניהם הערבים, אשר העיקו עליהם בעל של גליות והאכילום מרורות מנחת זרועם. גזרות שונות ומשונות הוטלו על היהודים בשנות גלותם הארבה במדינה, ורק בחסן אמנותם התמימה והיוקדת, עלתה בידם לבלות את ים היסורים ולהמשיך לדבק בכוראם. אחת הגזרות המשונות והקשות שנתתו על יהודי תונס, החלה במעשה מזוהה של פמה נערים ערבים פוחזים, וסופה שהפכה למנהג של קבע אצל ערביי תונס, וצערם של היהודים היה רב ובלתי נסבל. אולם בזכות חכמתו של ילד תוניסאי פקח, התבטלה הגזרה בארץ פלאי ומענין.

מנהגיהם הגהנם שרוח אז בתונס היה, שכל אימת שערבי היה נתקל ביהודי שנקרה בדרך, היה הערבי מכה בידו על ראשו של היהודי, בלי לחמל על-עולו ועל-זקו, ותוך כדי החבטה היה הערבי מגדפו וקורא בקול בערבית: "פול שתאפת בוך וג'דך", לאמרו: "אכל מפת אביך ואבות אבותיך... היה זו תרוץ שדוף בידיהם של המתנכלים למראית-עין, כבך שאין הם אלא מיסרים את היהודים על חטאי אבותיהם מאז ומקדם, וכיון שכך הרשות בידם לעשות ככל העולה על-רוחם. תחלה, כאשר החלו צעירי השבאב של הערבים להתנכלות זו, העדיפו יהודי תונס לשים מחסום לפיהם, פתקה פי ככל שלא ישוחחו בענין ולא יעצמוהו, יעלם המנהג הקלוקל כשם שבא, אולם תקותם התבדתה, והתופעה המגנה הלכה וצברה תאוצה רבה. התופעה הפכה למכה מהלכת, וכל הערבים קטן בגדול נסחפו אחריה, והגדילו עשות כבך שהיו תרים אחר יהודים ברחוב ומפים אותם על ראשם, באמתלה ובנמוק של רביצת קללת חטאיהם עליהם, וחטאי אבות אבותיהם מאז ומקדם.

באותם ימים, פכו שני מעינות מיס-חיים בעיר תונס. מעין אחד נבע בשכונה הערבית, והוא היה מעין רחב ובעל מים רבים, והשני פכה בשכונה היהודית, שפנתה בערבית אל-הארה, להורות פי בנני-חורין הם היהודים ובו התרו מגוריהם, לעמת העיר עצמה שנאסרה עליהם. פעמים רבות ארע, שהמעין היהודי התיבש ומימיו נחסרו, ומחסר בורה פנו יהודי הרבע אל המעין הגדול שבשכונת הערבים, ושואבים משם מלוא הפד מים חיים. בזמנים פתקונם התנחלו העניינים כסדרם, ולמעט אי-אלו תופעות חריגות של תגרות שפרצו בסמוך לנהר, עברו העניינים בשלום, אלא שעתה בימי השתאבה, העיקה בעית המים על לבם של יהודי תונס. בדייק באותה עת יבש המעין שבשכונתם, וכל יציאה אל המעין הגדול לשאיבת מים, לזה בחשש מפני המכה הבלתי צפויה שעשויה לנחת על הראש בתזוקה, בלוי האלה והקללה. תחלה הסתפקו במעט המים שונתרו במעין היבש, והשתדלו שלא לכוזב אפלו טפת מים לשווא, אולם ככל שעברו הימים הלכו המים ואזלו, ובלית-בררה נאלצו לפנות אל המעין המרוחק, בשלבלם הם משלימים עם המכות המרצות.

יום אחד, יצא אחד מתושבי שכונת היהודים עם פד בידו, כשבנו הקטן והפקח מתלווה אליו. הם עשו את דרכם בנריזות ובחשאי, כשבלבלם התקוה כי יעלה בידם לשאב מלוא הפד מים מפי המעין הערבי, ולשוב מיד לביתם. בטנם יהיה ספק בידו של אחד הערבים להתנכל להם ולהפנותם, אולם תקותם התבדתה. היה זה בשעה שהאב היה עסוק בשאיבה, וכאשר בנו הקטן עמד והמתין בצד, הגיח אליו נער ערבי עזפנים והחל להתגרות בו. תחלה שמט מראשו את פוכבו הקטן, שכנה בערבית 'שאיב' ובקצהו היה תלוי חוט לכשוט, כובע אותו נהגו ילדי היהודים לחבש באותה עת, ולאחר מכן הנחית לו על ראשו המגלה מכה חזקה, כשהוא משמיע לאזניו את 'הברכה' הידועה 'פול שתאפת בוך וג'דך'... המכה היתה קשה ומפתיעה, והילד פתח בועקה מתוך פאב ויסורים "הוי אפא, הוי אפא!" לשמע קריאתו, התבלבל הנער הערבי לרגע, וכיון שהחשש שמא יבואו בני משפחתו של הילד להגנתו, הרים את-ידגליו ונמלט מן-המקום במהירות. בינתיים סים האב את שאיבת המים, ופנה לשוב יחד עם בנו המיסר והמכה, והנה לקראתם הקאדי הערבי סיד מחורז, שופט העיר. "מדוע צעקת 'הוי אפא' בשעה שהכו אותך לנגד עיני?" פנה השופט בשאלה אל הילד הקטן, "הרי אמך כלל לא נמצאת כאן, אלא אביך הוא זה שאליו התלויית, ואילו היית אפוא צריך להפנות את קריאתך לעזרה?" הביט הילד הפקח בקאדי המכבד שלפניו, ועל-אחר השיב לו תשובה מחפמת ברב טעם ודעת: "לא לאמי יולדתי התפונתי בשעה שצווחתי מתוך פאב, שכן באמת לא ממנה תבוא עתה תשוועתי, כאשר היא שוהה בביתה ולא רואה ביסורי ומכאובי. אלא פונתי היתה לאם האמה הישראלית, היא שרה אמנו עליה השלום, ואליה צווחתי 'הוי אפא!' שכן היא שהלכה ונתנה את שפחתה הגר המצרית לאברהם אבינו להיות לו לאשה, ובעטייה של זו נולד לאברהם בנו ישמעאל שממנו יצאה האמה הערבית, זו שבגיה מתנכלים לנו על לא עול בכפנו, ומכים אותנו מדי יום על ראשו ללא רחם. צעקתי אפוא לאמא זו, ובקשתי ממנה להשתדל בשמים לבטול הגזרה הקשה שבאה עלינו בגלל פן השפחה, ואולי יעלה בידה להקל מעלינו..."

צחוק אדיר פרץ מגורנו של הקאדי לשמע תשובתו המחפמת של הילד הפקח, ובמקום לכעס עליו על העקץ שבדבריו, חבקו בהם והודיעו נחרצות: "בזכותך אדאג לבטולה של גזרת השתאבה, כי בן-חיל אתה, 'שארט' חרוץ ופקח". ואמנם, ימים ספורים לאחר אותו מארע, התפרסמה בתונס דוראתו של הקאדי, על האסור להכות מעתה את יהודי העיר, תודות לשנינותו של הילד הפקח. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

וידא ה' אל וגו' (יב.ו) - פנתה הפתח להודיע הפלגת חבת אברהם מקונו, כי ה' נלה אליו ובשרו פורע ונמתית הארץ, והוא לא החשיב בשורת שתי מעלות טובות לכלום, בערך שמחתו בגלוי שכינתו יתברך אליו, לקים מה שנאמר שבע שמחות את-פניו, והוא אומר ויכן שם מזבח לה' הנראה אליו, כאן פרש סבת שמחתו אשר עליה בנה מזבח, הוא לצד הראותו יתברך אליו, והבן. וזה אות לבניו פמה מהם אשר ירחיקו חשק הירע בערך חשק התורה והמצות, וצא ולמד מפרעוואי בטענתו ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה:

ומלפי צדק (יד.יח) - על-דרך אומנם, קים אברהם אבינו אפלו ערובי-תבשילין שהם תוקניו רבנו, וקוה הודיענו הפתח, כי אברהם שר וגדול ומכבד בעיני הכל היה, וכשיצא לקראתו מלך סדם, מרהספת יקביל פניו בתשורת להם לו ולעבדיו ואנשי מלחמתו, ולצד כי אברהם ירש ממאכלם, מהלחם משום פת שליגוים, והיו משום סתם ינים, לזה נתחכם ונשתדל מלך סדם שיעשה תשורת האכילה על-יד נאמן שהוא שם, ומידו של שם לידו של אברהם, והדוש השמיענו הפתח, שאפלו להם ויוו שאינו אלא מודרבנו הקפיד אברהם, ומפלישפו שאר דברים שיש בהם חשש אסור תורה:

ויאמר אברהם הן לי וגו' (טו.ו) - שלחיות שבשורת הירע שאמר לו ה' אמר פעפר הארץ, ודבר ידוע כי הנמשלים לעפר הארץ הם בני-אדם הקוויים והפחותים שאין בהם נפש קדושה, על-דרך אומר ורחם הבחמה הידית היא למטה לארץ, והם הנקראים עמי-הארץ, ובני-אדם כאלו לא יתמלא רצונו הצדיקים בהם. לזה אמר אברהם הן לי וגו', פרש דבר השוה לי לא נתתה זרע, וקוה השיבו ה' ואמר לו ספר הבוכבים פה יהיה זרעך, והם הצדיקים המשולים לכוכבים וכו', ובה נחה דעתו:

דברי הימים

אחת הקהילות הוותיקות והמעניינות בירושלים, היא עדת האורפלים, שמצואם מהעיר אורפה שבדרום מרחב אנטוליה, היא אמה הטובה שבמרוכיה ובה קפודיקה או קפוטקיה המוזכרת רבות בדברי חז"ל. ומסורת עתיקה בידי יהודי העיר, כי העיר אורפה או אורפל, היא אור כשדים שממנה יצא אברהם אבינו. אך לדעת הרמב"ן לא נולד אברהם באור כשדים, אלא בארם אשר בעבר הנהר, שהרי אבותיו היו מבני שם, ואילו כשדים וכל ארץ שנער ארצות בני חם הם, ומשמע מדבריו שאור היתה באור, בכל, ואכן יש המזהים אותה עם אור שבטריאק, הקהילה האורפית היתה עתיקה ביותר, עד שבנוסח תפילות הקדום לא היו החלקים שנוספו בתקופת בית המקדש השני, ולכן היו ששערו כי הם צאצאי הגולים מבית המקדש הראשון, ורבים מהם היו משבט לוי. היהודים עזבו את אורפה בחורף תרנ"ו, לאחר פרעות הסולטאן התורכי עבד אל-חמיד השני כנגד הארמנים, ואז נוסדה הקהילה בירושלים, בה התמזגו גם הסוארקלים והגרמוקלים מהערים הסמוכות לאורפה, סוארק וג'רמיק, ובית-הכנסת שלהם שנוסד בשנת תרצ"ו קיים עד היום ברחוב בצלאל חלק מיהודי הקהילה השתקעו בראשון לציון, ובית-הכנסת שבנו שם פעיל עד היום. מגוריהם בירושלים היו בשכונת 'שבת אחים' שבמרכז ירושלים, באזור המכונה כיום 'נחלאות', ואת שם השכונה דרש מייסדה רבי יוסף ריבלין בונה ירושלים, בנוטריקון של צחות: שפאניולים (הכינוי בארץ ישראל לצאצאי מגורשי ספרד), גנאדים, תימנים, אורפלים, חלבים, יוונים, מוגראבים (מערכיים, יהודי צפון אפריקה)... האורפלים בירושלים נודעו בכוחם הרב, ולפרנסתם עסקו רבים מהם סבלים ונדרתנים שהצליחו להרים כל משא. בתקופתם הגנו על השכונות, כתיאור מאותם ימים: "מאז הגיעו אלינו האורפלים, הפכו למגני השכונה. או לר לפלא ערבי שניסה לשלוח דור גנביה, הוא לא היה יוצא מזה, האורפלים יחלו לשעת כושר על-ימנת ללמדו לקח... ועד מהרה הפכו ערבי הכפרים השכנים לירידים". על האורפלים שבראשון לציון, נכתב: "התקטנו פתפתי האורפלים טובי הלב, בעלי הזקנים המסולסלים, שקתפים רחבים להם כמו ספסלים..."

על הפסוק "וגלד למסעי" מפרש רש"י, שבדרך של אברהם ממצרים לארץ כנען, היה הולך וכן באכסניות שכן בהליכתו למצרים, ולמדוד דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניה שלו. וכל זאת למה? מתוך מדת הפרת הטוב שיש להפיר למי שהיטיב עמו, אף שנטל ממך על-כף שבר מלא.

ספר אחד מבאי ביתו של החזון אי"ש, כי פעם התבקש עליידי אביו להכנס אליו כדי לבקשו להתפלל על האם שהלכה לפתע, והרופאים נואשו להתחנות אחר מחלתה. בחסדי שמים החלימה האם תוך זמן קצר, והאב שלח את-בנו להכנס אל החזון אי"ש, ולבשרו על ההחלמה המהירה. הגיע הבן אליו בשעות הערב, אך בני הבית מאנו להכניסו, כדי שלא להטריח את הרב בחלשתו. עמד הבן על-דעתו והפציר בהם להכניסו פנימה, עד שהלכו נעתרו לך. כיון ששמע החזון אי"ש על רפואת אמו בדרך נס, נענה ואמר בשמחה: "מצוה גדולה עשית בך שבאת אלי. כי רבים פונים ומספרים לי על-צרותיהם, אבל פשה נושעים ונעזרים בחסדי שמים, אין איש מהם טורח כדי לבוא ולספר לי על-כף. מכיר אני אפוא לך תודה, על שבאת לשמח את-לבי".

כשהגיע רבי דב בריש וידנפלד מטשבין ארצה, לא היו בידו אלא שני ספרים בלבד, גמרא מסכת זבחים ועתק אחד של ספרו "דובב מישרים". חביבות מיוחדת היתה לו לספרו, שממנו נותר בידו רק עתק אחד, ובשהותו בגולת בוקרה, לא הסכים להוציאו מתחת ידו, גם כאשר הפצירו בו לשאל ממנו את הספר לזמורה. בהגיעו ארצה, בקש להפיר טובה עם מיטיבו רבי יצחק איזיק הרצוג, שהתמסר למענו והשתדל להשיג בעבורו "סרטיפיקט" - אשור עליה ארצה, וכאות הוקרה ודערכה, העניק לו במתנה את הדבר היקר והחביב עליו ביותר, את ספרו היחיד שהיה עמו.

רבי משה פינשטיין השתתף פעם בהתנת נינו של רבו רבי פסח פרוסקין מקבריו, והעניק לחתן המקאה בסכום של חמש מאות דולרים. באותם ימים, נחשבו גם חמשים דולרים למתנה מכבדת מאד, ולכן היו החתן והפלה בטוחים, כי בשגנה רשם רבי משה חמש מאות במקום חמשים, ולכן לא פדו את-המתקאה. אולם כשעלו השנים לבקר את רבי משה, נענה ואמר להם: "לא שגנה היתה כאן, כי באמת התכוונתי לתת לכם סכום גדול זה, מתוך הפרת-טובה לסבך רבי פסח, שממנו קבלתי תורה, ואדרבה, אלו היה באפשרותי, הייתי אף מעניק לכם סכום גדול בהרבה..."

מצין במדת הפרת הטוב, היה רבי דוד פוברסקי ראש ישיבת פוניבז', ולכל מי שהיטיב עמו אפילו פעם אחת, חש ונשי תודה כלימיו והיה מודה לו פעמים רבות על-כף. פעם הגיע אליו אברהם צעיר אחד מירושלים, ובקש לכבדו בסנדקאות לבנו הנולד לו. היה זה כבר לעת זקנותו המפלגת של רבי דוד, כאשר אפילו לארועים קרובים לביתו לא הלך מפני חלשתו, והפעם לשם שנוי קבל את-ההזמנה לשמש סנדק. התפללו בני-ביתו על-כף, ורבי דוד הסביר להם: "בימי ילדותי למדתי מפי סבו של אברהם זה אבי הבן, וכיון שאני חייב לו הפרת-טובה, לכן קבלתי על-עצמי לנסע אליו ולשמחו". מאז למד רבי דוד אצל סבו של האברהם, כבר עברו יותר משמונים שנה, אולם עדין פעפעה בו מדת הפרת הטוב, שלא פנה ממנו ולא משה מזכרונו, גם לאחר שנים בה ארכות.

היה זה בערב ימיו של רבי שלמה זלמן אוירבך, כאשר מעט להשתתף בשמחות וארועים עקב חלשתו. הפליאה היתה אפוא גדולה, כשראוהו פוסע באטיות ובכבדות אל חתנתו של אחד מבחורי ירושלים, ועל אף חלשתו שהה שם כמחצית השעה, כשהוא משמח את החתן והמחנות. התגעגעו חבריו של החתן להבין מדוע זכה בזכיה בה גדולה, ונסו להציל מפיו אילו קשרים יחידים טוה עם גאון-ישראל, אולם אף החתן לא הצליח להבין מדוע זכה לך. לבסוף, לאחר הרהור מה, אמר החתן לחבריו: "הספה המיוחדת שבגללה טרח רבנו והגיע לחתנותי, היא כנראה משום שלפני פשנתים, משמתי מדי בקר במלווה של רבנו במשך שבועה ימים, והתלויתי אליו בדרך לתפלת שחרית. היה זה בשבעת ימיה-המשטה של אחי, שהיה מלווה הקבוע של רבנו, ובימים אלו מלאתי את-מקומו. מסתבר שמתוך הפרת הטוב, נפלה בחלקי הזכות הלזו".

מנהג מענין היה לו לרבי ישראל זאב גוקסטון, ראש ישיבת "נצח ישראל", ומדי יום היה משקה את הפרחים והצמחים שגדלו בחצר הישיבה, ולא הניח לאחרים לעשות זאת במקומו. פעם הרהיב אחד התלמידים עז, והתענין אצלו לפשר המנהג. פתח רבי ישראל זאב וספר ספור נפלא: "אני מטפל בצמחים מתוך מדת הפרת הטוב שאני חש כלפיהם, ומעשה שהיה כך היה. בתקופת פהנתי פדון בבית-דינו של רבי חיים עוזר גרודזנסקי בילנא, הייתי מטיל עמו מפעם לפעם בגן הצבורי הסמוך לבית-הדין. באחד הטיולים הללו, העמקנו אל תוך הגן הגדול, ורבי חיים עוזר החל להציג בפני צמחים שונים, כשהוא מסביר לי את מהותו של כל צמח ואת מעלותיו וחסרונותיו. בשעת מעשה לא ירדתי לסוף דעתו ולא הבנתי את פשר השיחה, ומפני יראת הכבוד שחשתי כלפי רבי חיים עוזר, לא הרהבתי בנפשי לשאל אותו על-כף. רק לאחר זמן, בתקופת השואה האיומה, כאשר נאלצתי לברח מחמת המצוק אל תוך היערות, והסתתרתי בין צמחים ואילנות, השתמשתי במידע היקר שקבלתי מרבי חיים עוזר, ובזכותו ידעתי להשמר מצמחים מזיקים, והייתי ניזון מצמחים ושרשים מחזקים. ומאז ועד היום אני חש כלפי הצומח הפרת הטוב, ולכן אני מגדלם ומטפחם באהבה. שכן גם לדומם יש לחש רגשי הפרת-טובה".

מטעים

ואת-הצפר לא בתר (טו, טז)

התבות מטעמות בטעמי טפחא מרכא סוף פסוק, לרמו לדברי רש"י שהיו ישראל קמיו לעולם, והקב"ה הראה לאברהם שבניו נמשלים לצפור ולא יכשלו לעולם, ואף שלפעמים הם בגדר של מרכא, מלשון מרד ופחד מפני שזואיהם, אזי סוף פסוק הוא שקרנים תהוומם והפסק גלותם, ואף יהיו בגדר של טפחא, טופח עלימנת להטפיה, שהם יורו את הדרך הישרה לאמות העולם, והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. (ספר התעמים)

ידע תדע כי-גר | יהיה זרעה (טז, טז)

התבות כי-גר | יהיה זרעה מטעמות בטעמי מנח מנח רביעי, ומזי יש כאן למה שדרשו חז"ל על הפסוק והמשים עלו בני-ישראל מארץ מצרים, שרק אחד שחמשה יצאו ממצרים, ואילו ארבעה הכלים מעם ישראל מנו במכות השף מפני שלא האמינו בגאלה, וזה הרמו במנח מנח רביעי, שגזתו לנוח במצרים רבע מישאל ולא יצאו. (ברכת יצחק)

ותלך הגר לאברהם בן (טז, טז)

בדנא תביר, שאף שנאמר על ישמעאל דוד בכל, ויתגבר על ישראל בדנא עליהם, אזי סופו להיות תביר ולהשבר וישראל ישרו עליו. כמאמר הפתגם "אל תתהדר אדם גביר, כי אחרי דנא יבוא תביר. אדם עצב אל תאנה, כי אחר טרף יבוא אתנח..."

מדגש

בטוי שגור על שני צדדים שהגיעו לידי פשרה "באי לעמק השוח". מקורו מהפסוק "אל-עמק שוח הוא עמק המלך" שבפרשתנו, ובדברי חז"ל שכלם השוו בעצה אחת להמליך את אברהם עליהם. אף לפי פשוטו, הפנה למקום מישור הפני מאילנות ומכל מכשול כפוש רש"י, או מקום מישור למרוץ סוסים שהמלך ופרשיו היו מנסים שם סוסיהם למרוצה" כפוש הרד"ק. בהשאלה נלקח הבטוי לפשרה וישור דעות שני הצדדים, ואף הקתיב השתנה מעמק שוח' שהוא שם מקום, בלי ה"א הידיעה ובסגול, עמק של השואה. המקום מזכר גם כמקום קברו של אבשלום, כפי שנאמר: "ואבשלם לקח ויצבילו בחייו את-מצבת אשר בעמק המלך", ומזהים אותו עם נחל קדרון, אף במדרש נאמר שהוא עמק סכות בבקעת הירדן.

ממלכה

במיו של רבי מאיר מפרימישלן, היו כמה מיחסים, 'נים של-קדושים', שלא קראו ולא שנו, וקבעו גדלה וקבדו בזכות אבותיהם. היו הללו נוסעים בכרכרות רחוקות לסוסים אבירים, משמשיהם הולכים לפניהם, והם מאחזים את עיני הבריות ונוטלים את-ממונם. אמר עליהם רבי מאיר בדרך צחות: "הוא אשר נאמר בברית ביר-הבתרים. 'קחה לי עגלה משלשת' - נוטלים הם עגלה חרתומה לשלשה סוסים; 'עזו משלשת' - שלשה עזי פנים מלוים אותם, בעלי-עגלה, נבאי ומשמש; 'ותר' - אומרים תודה של אחרי, 'וגזל' - וגזלים את-הבריות..."

בדברי אברהם אבינו אל לוט בן-אחיו, למדנו מוסר השכל כיצד מתרחקים ממחלקת. "אלינא תהי מריבה ביני ובינך, כייאנשים אחים אנהנו" - לא רק "סור מרע" בהתרחקות ממריבה ושנאה, אלא גם "עשה טוב" על-ידי הוספת אהוה ואהבה, "כי אנשים אחים אנהנו". (זרע אברהם)